

Hoger
Algemeen
Voortgezet
Onderwijs

Tijdvak 2
Dinsdag 20 juni
13.30 – 16.30 uur

Tekstboekje

Zestien miljoen kuddedieren

1 “Vijftien miljoen mensen, op dat hele
kleine stukje aarde. Die schrijf je niet de
wetten voor, die laat je in hun waarde.” Deze
gezongen tekst uit een voormalig reclame-
5 spotje van de Postbank verbeeldt het grootste
cliché aller tijden over Nederlanders: wij zijn
vrijgevochten, onafhankelijk, houden er mil-
joenen verschillende meningen op na, maar
dringen die elkaar niet op, tolerant als we
10 zijn! Die bejubelde tolerantie blijkt vandaag
de dag in feite niets anders dan wegstippen.
Niemand wil meer aangesproken worden op
zijn gedrag en omgekeerd wil of kan niemand
meer de ander daarop aanspreken.

2 15 Tot het einde van de jaren negentig klonk
alom de lofzang op de Nederlandse individua-
lisering en de daarmee samenhangende tole-
rantie. Maar de stemming sloeg om. De eerste
tekenen kwamen uit de Amsterdamse binnen-
20 stad, waar sommige bewoners het gewoon
niet meer pikten dat er junkies lagen dood te
gaan in hun portieken. Nederland maakte
kennis met het verschijnsel zinloos geweld in
de vorm van de moord op Meindert Tjoelker.
25 In de pers verscheen het ene na het andere
artikel over normloosheid, agressie, hufterig
(weg)gedrag en kleine criminaliteit. En vrij-
wel steeds werd de verloedering toegeschre-
ven aan te ver doorgesloten individualise-
30 ring. In de politiek werd gekissebist over wie
daar de schuld van is: links, met zijn half-
zachte utopieën uit de jaren zestig, of juist
rechts met zijn nadruk op liberalisering of
zelfredzaamheid. De regering, die de renaiss-
35 sance van normen en waarden inmiddels tot
speerpunt van haar beleid heeft gemaakt, ziet
de bestrijding van die individualisering als
prioriteit nummer één.

3 Zijn we echter wel zo geïndividualiseerd
40 als media en politiek ons willen doen gelo-
ven? Die vraag drong zich bij mij op toen ik
een paar jaar geleden, na een scheiding,
gedwongen van adres naar adres zwierf. In
korte tijd bewoonde ik in Amsterdam zeven
45 etages van vrienden, collega's en vage ken-
nissen die met vakantie waren. Niet echt leuk,
maar wel een mooie gelegenheid om ander-
mans huizen eens goed te bestuderen. Wat me
opviel, was dat al die huizen eigenlijk nauwe-
50 lijks van elkaar verschilden. Natuurlijk, niet
ieder huis was hetzelfde ingedeeld en niet
iedereen had exact dezelfde spullen. Maar
toch, de eenvormigheid gaf flink te denken.
Een paar voorbeelden van spullen die in niet
55 één van de huizen ontbraken: een trofee van

een verre reis, een tweederangs kunstwerk,
een nagemaakt designmeubel, een ‘gekke’
oude kroonluchter en een verzameling boeken
uit de toptien. Het leek wel alsof al mijn ken-
60 nissen een hersenspoeling hadden ondergaan
van een onzichtbaar instituut dat uit is op de
absolute, totale smaakvervlakking. Waar
komt dat hardnekkige idee van de geïndivi-
dualiseerde Nederlander dan toch vandaan?

4 65 Wie een serieuze studie wil verrichten
naar het verschijnsel individualisering,
bemerkt al snel dat er nogal verschillende
invalshoeken zijn om het verschijnsel te
typeren. In de literatuur over de jaren zeven-
70 tig, tachtig en negentig worden ten minste de
volgende verschijningsvormen genoemd:
veel Nederlanders hebben zich in de loop van
de jaren zestig en zeventig losgemaakt van de
kerk en later van politieke partijen, zij wijken
75 in hun meningen vaker af van de groep, vol-
gen in hun opvattingen over verschillende
vraagstukken steeds minder één lijn en
denken steeds minder traditioneel. Deze ver-
schillende invalshoeken vergemakkelijken het
80 niet om het begrip ‘individualisering’ zuiver
en eenduidig te gebruiken, maar welke inval-
hoek men ook kiest, op het idee dat de Neder-
landse samenleving steeds verder individuali-
seert, valt nogal wat af te dingen.

5 85 Zo blijkt uit een recent onderzoek van het
Sociaal en Cultureel Planbureau dat onze
meningen veel minder uiteenlopend zijn, dan
verwacht zou kunnen worden. De sociaal-
demografische groep (bepaald door sekse,
90 opleidingsniveau en leeftijd) waartoe we
behoren, beïnvloedt veel sterker onze opvat-
tingen en ons gedrag dan in het begin van de
jaren zeventig. We zijn, om het wat direct te
formuleren, de afgelopen decennia niet
95 minder, maar juist meer kuddegedrag gaan
vertonen.

6 En als we minder groepsgericht zouden
zijn geworden, zou je dat toch terug moeten
zien in de ledentallen van sport- en andere
100 verenigingen. Het aantal leden van georgani-
seerde sporten is de afgelopen twintig jaar
juist gegroeid met een kwart van 3,6 naar 4,5
miljoen. De deelname aan natuur- en milieu-
clubs steeg zelfs van niets naar een kwart van
105 de bevolking. In 1979 was de helft van de
Nederlanders nergens lid van, in 2003 nog
maar één op de drie.

7 Kunnen de tweeënhalf miljoen ‘happy’
singles in Nederland misschien wel het beeld
110 van voortschrijdende individualisering beves-

tigen? Het zouden toch immers allemaal mensen zijn die afkerig zijn van traditionele samenlevingsvormen en een bewuste keuze hebben gemaakt voor de vrijheid van wisselende contacten? Helaas zit de werkelijkheid anders in elkaar. Dat er meer alleenstaanden zijn, betekent nog niet dat zij ervoor gekozen hebben om alleen te zijn, laat staan dat zij gelukkig zouden zijn. Volgens onderzoek van het Centraal Bureau voor de Statistiek voelen alleenstaanden zich het minst gelukkig van alle Nederlanders. Een overweldigende 97 procent van de jonge alleenstaanden zegt te willen trouwen of in ieder geval te willen samenwonen. Van de oudere singles wil vrijwel honderd procent graag een relatie.

8 Weliswaar staan ons meer keuzes ter beschikking dan vorige generaties, maar dat we ons daardoor meer van elkaar zouden gaan onderscheiden, is een fictie. De paradox van de moderne samenleving is, dat we in grote vrijheid vrijwillig dezelfde keuzes maken uit een steeds groter aanbod. Dat we denken dat we geïndividualiseerd zijn, komt doordat de media ons dat voortdurend wijsmaken. De marketing van de individualisering vindt plaats op een ongekend grote schaal. Ieder massaproduct wordt verkocht met de belofte dat het bezit ervan de koper tot een *uniek persoon* maakt. Hoe massaler het product, hoe groter de noodzaak de uniciteit ervan te benadrukken. We hebben allemaal een *personal computer*. En de ene is nog persoonlijker dan de andere ...

9 145 Toch kan niet ontkend worden dat er in de afgelopen decennia wel wat veranderd is in de samenleving. Maar 'individualisering' is voor die ontwikkeling niet het goede woord. Je kunt veel beter spreken van een proces van 'fragmentering'. We willen nog steeds opgaan in sociale verbanden, maar zoeken het niet meer in een groot, allesomvattend verband – zoals in de 'zuilen'¹⁾ van vroeger – maar in een veelheid aan clubs en groepjes rond een beperkt thema. Dit soort kleinere sociale verbanden wordt in de vakliteratuur ook wel 'lichte gemeenschappen' genoemd.

10 Ze zijn 'licht' omdat het lidmaatschap ervan niet een volledige overgave vereist. Binnen deze verbanden staat niet vast wat mensen *maximaal* moeten delen, maar welke *minimaal* gedeelde waarden en normen het samengaan mogelijk maken. Rond Kerstmis

maak je bijvoorbeeld deel uit van een clubje wintersporters. Op het werk ben je lid van een ander clubje: de collega's. 's Avonds ben je lid van het clubje 'familie', in het weekend van het clubje 'ouders die meehelpen de musical van groep acht voor te bereiden'. Je kunt lid zijn van een linkse politieke partij en tegelijkertijd in een beleggingsclubje zitten.

11 Je deelt met de andere leden van zo'n clubje de waarden en normen die bij dat clubje horen. En zo hanteert iedere burger verschillende setjes met normen en waarden. Voor ieder gezelschap een ander setje, met de bijpassende gewoontes, bijpassend taalgebruik, bijpassende grapjes. Wat we anders doen dan vroeger, is dat we steeds beter kunnen schakelen tussen die setjes. Mijn vader liep altijd en overal in een keurig pak en hij was overal dezelfde oppassende burger. Wij wisselen soms wel een paar keer per dag van kleren. In je pak ben je de manager, in je trui de echtgenoot of wat anders. En overal ben je jezelf. Jammer genoeg is niet iedereen even vaardig in het switchen tussen al die verschillende identiteiten, wat tot problemen in de samenleving kan leiden. Maar zelfs de ergste hooligan is niet fulltime asociaal. In zijn rol van vader of werknemer staat hij echt niet de hele dag te schreeuwen en met wc-rollen te gooien.

12 Veel politici willen in hun strijd tegen de verruwing en onverschilligheid in de samenleving het individualisme aanpakken en de burgers bewustmaken van een groter, collectief, alomvattend maatschappelijk verband. IJverig zwengelen zij het debat aan over nieuwe normen en waarden. De meeste burgers hebben in hun talrijke lichte gemeenschappen echter al een goed norm- en waardebesef ontwikkeld, en ook een sociaal gevoel voor medemensen kan de meeste mensen niet ontzegd worden (zie bijvoorbeeld het overdonderende succes van de onlangs gehouden actie voor de slachtoffers van de tsunami-ramp in Azië). De overheid zou daarom kunnen volstaan met de burgers erop te wijzen dat normen als 'respect voor elkaar' of 'verantwoordelijkheidsgevoel' niet alleen in de eigen 'lichte gemeenschappen' gehanteerd moeten worden, maar ook in de publieke ruimte. Dat is beter dan de strijd aanbinden met een verschijnsel dat in werkelijkheid eigenlijk niet bestaat.

naar: Bart van Oosterhout
uit: *Intermediair*, 27 januari 2005

noot 1

zuilen: maatschappelijke organisaties of instellingen op basis van godsdienst of levensbeschouwelijke grondslag

- 1 Enkele berichten uit kranten van de laatste tijd: *In Palermo, Italië, zijn 37 Afrikanen aangehouden vanwege illegaal verblijf. Ze werden aan land gebracht door een Duitse olietanker die ze van de verdrinkingsdood had gered. Direct na hun aanhouding zijn deze illegalen naar hun land van herkomst teruggestuurd.* En: *Aan de Hongaarse grens bij Hegyshalom hebben grenswachten negentien Oekraïeners zonder verblijfsvergunning uit een vrachtwagen gehaald. De zeventien vrouwen en twee mannen kregen al snel daarna een enkeltje Kiev in de handen gedrukt.* Tot slot: *Op het Londense vliegveld Heathrow komen volgens de politie wekelijks meer dan honderd illegalen het Verenigd Koninkrijk binnen.* Je zou ze helden kunnen noemen, deze onverschrokkenen die slagbomen, bijtgrage honden, snelle politieboden en infraroodcamera's weten te trotseren. Jaarlijks lukt het een half miljoen van hen 'Fort Europa' binnen te komen. Dat zijn er dertienhonderd per dag.
- 2 Europa zou zich trots moeten voelen, want iedereen wil ernaartoe. Maar van de 48 meest ontwikkelde naties ter wereld, waaronder een aantal Europese, voeren er 21 een keiharde anti-immigratiepolitiek. En dat tot grote vreugde van corrupte douaniers, mensensmokkelaars, louche uitzendbureautjes, pandjesmelkers, exploitanten van bedompte naaiateliers en koppelbazen, want die verdienen een dikke boterham aan de illegale migratie. Hoe meer de grenzen worden dichtgehouden, des te lucratiever het voor deze profiteurs wordt. Britten met een geldig paspoort kopen een enkeltje Sjanghai voor 500 dollar, maar de bende die de Chinezen bij Morecambe Bay naar Groot-Brittannië smokkelde, toucheerde voor een enkeltje 37.000 dollar!
- 3 Het invloedrijke *Human Development Report* van de Verenigde Naties beschouwt migratie, althans de legale vorm ervan, als een nuttig verschijnsel, "want met internationale migratie worden ook vaardigheden, werk en ideeën verspreid die onze levens verrijken". Dat zijn mooie woorden. In werkelijkheid ervaren veel Europese burgers de komst van al die immigranten, of ze nu legaal of illegaal zijn, allerminst als positief.
- 4 Maar hoe hard men het ook probeert, migratie valt niet te stoppen. Volgens de IOM, de *International Organisation for Migration*, waren in de jaren zeventig rond de 85 miljoen mensen op pad. Op dit moment zijn dat er al 175 miljoen; dat is één op de 35 wereldburgers. Wat de toekomst zal brengen, laat zich gemakkelijk raden. Alleen al in Marokko wachten ongeveer anderhalf miljoen Afrikanen op een kans de overtocht naar Europa te maken, vermoedelijk onwetend van het feit dat op de route naar Gibraltar naar schatting jaarlijks tweeduizend gelukzoekers verdrinken.
- 5 De doorlopend negatieve aandacht in de media voor incidenten wekt de indruk dat immigratie eigenlijk altijd al een ongewenst verschijnsel is geweest. Die indruk is onjuist: honderd jaar geleden kende de wereld amper grenzen en onze voorouders maakten van die vrijheid volop gebruik. Tussen 1820 en 1924 trokken maar liefst zestig miljoen Europeanen naar de Verenigde Staten. Ongeveer in dezelfde periode wisten dertig miljoen Indiërs zich in Zuid-Amerika en aan de Afrikaanse oostkust te vestigen. Hun beweegreden was dezelfde als die van de migranten in onze tijd: hoop op een beter leven. Migratie is niets anders dan het zich verplaatsen van een plek waar de levenskansen gering zijn, naar een plek waar deze groter zijn.
- 6 Er zijn tal van redenen om Europese overheden aan te manen een ruimhartiger toelatingsbeleid te voeren en ook mensen van buiten Europa legaal tot de Europese markt toe te laten. In de eerste plaats heeft de gemiddelde westerling het beter dan ooit tevoren. Volgens de *Human Development Index* steeg gedurende de laatste vijftig jaar in de rijkere Europese landen de verwachte levensduur met zo'n vijftig procent. Gestage groei van het inkomen en vrijere toegang tot het onderwijs hebben het welzijn aanzienlijk vergroot. Alleen al om humanitaire redenen zouden we moeten toestaan dat ook anderen van deze verworvenheden profiteren. Dat kan eenvoudigweg door arbeidskrachten van elders de mogelijkheid te bieden op onze markten hun boterham te verdienen.
- 7 Migratie is bovendien een uitermate effectieve manier om de economie in arme landen zelf te stimuleren. Als migranten het eigen land verlaten, wordt door hun uittocht de arbeidskracht schaarser en stijgen de lonen voor de achterblijvers. Volgens cijfers van de Wereldbank maken migranten zo'n 88 miljard dollar per jaar over naar hun familie thuis. En dat zijn dan alleen nog maar de formele overboekingen. Waarschijnlijk sturen de migranten al met al zo'n 200 miljard dollar naar huis. Dat bedrag is niet alleen vijf keer zo hoog als wat de rijke wereld uitgeeft aan officiële ontwikkelingshulp, maar dat geld wordt - omdat het van direct betrokkenen afkomstig is - zonder twijfel ook veel verstandiger geïnvesteerd.
- 8 Het liberale Europa is niet gebaat bij een gesloten economie en ook nu al is er volop

handel met bijvoorbeeld Indonesië (textiel) of met Afrika (landbouwproducten). Wie overtuigd is van het belang van vrijheid als drijvende economische kracht in de samenleving, zou ook een vrije uitwisseling van arbeidskrachten moeten toestaan. Onder Europese experts bestaat daarover steeds meer consensus. Het vergrijzende Europa heeft immers jonge werkers nodig om de economie draaiend te houden.

9 Tegenstanders van immigratie denken dat nieuwkomers de toch al schaarse banen van de eigen bevolking inpikken, onze verzorgingsstaat zwaar onder druk zetten en een *braindrain*¹⁾ op gang brengen van mensen die veel hadden kunnen bijdragen aan de ontwikkeling van hun eigen land. Ook menen ze dat immigratie de oorzaak is van het stijgen van de criminaliteit.

10 Wie meent dat immigranten de banen van de eigen bevolking inpikken, gaat uit van een statische economie waarin slechts een bepaalde hoeveelheid werk bestaat. Maar migranten zijn behalve werknemers ook consumenten die daarmee banen creëren. Bovendien zijn migranten vaak ondernemender dan autochtonen. In Nederland bijvoorbeeld groeide het aantal ondernemers onder nieuwkomers de afgelopen vijf jaar met 44 procent. Onder de autochtonen steeg het aantal ondernemers met slechts twee procent. Migranten zijn dus niet alleen werknemers, maar ook werkgevers, en wel in toenemende mate. Een vergelijkbare ontwikkeling was zichtbaar in de economie van de Verenigde Staten die in de late negentiende eeuw expandeerde. Dat gebeurde niet ondanks, maar dankzij de zestig miljoen arbeidsmigrant uit Europa.

11 Sommigen verkeren in de veronderstelling dat immigranten alleen maar komen om gedurende de rest van hun leven te profiteren van onze verzorgingsstaat. Deze tegenstanders zien over het hoofd dat de meeste immigranten helemaal niet van plan zijn zich levenslang in het Westen te vestigen. De meesten willen alleen maar een paar jaren wat geld verdienen en vervolgens terugkeren naar vrienden en familie.

12 In tegenstelling tot wat sommige tegenstanders beweren, dragen de migranten niet bij aan een *braindrain*, maar aan een *brain-circulation*, want zij vergaren in het Westen kennis en ideeën en maken die in hun thuisland weer productief. Uitzondering daarop is misschien de illegaal die duizenden euro's moet neertellen om zich Amerika of de Europese Unie binnen te laten smokkelen. Die zal er niet over piekeren op korte termijn naar huis terug te keren, omdat zijn investering moet worden terugverdiend.

13 En wat de criminaliteit betreft: uit recent onderzoek blijkt dat de naar schatting 140 duizend illegale immigranten in Nederland daarin geen rol van betekenis spelen. Raken zij bij hoge uitzondering toch op het slechte pad, dan betreft het diefstal om te kunnen overleven.

14 Een eigentijdse migratiepolitiek zoals ik die voor ogen heb, mikt niet op een permanent verblijf van geschoolde migranten. Europa moet werkers uit Azië, Afrika of Zuid-Amerika welkom heten en tegelijkertijd een prikkel scheppen om ze na verloop van tijd weer te laten terugkeren. Dat kan bijvoorbeeld door immigranten een werkvergunning te geven voor een afgebakende periode van drie, vijf of tien jaar. Zij betalen bij binnenkomst een borgsom, die later weer wordt teruggegeven. Gedurende hun verblijf worden aan deze geldsom de premies toegevoegd die de immigranten moeten afdragen voor hun pensioen, hun arbeidsongeschiktheids- of hun werkloosheidsverzekering. Bij het verlaten van Europa wordt alles, vermeerderd met rente, in één keer uitgekeerd.

15 Als Europa niet verstandiger omgaat met de vele immigranten en de toegang verder blijft bemoeilijken, belemmert het zijn eigen ontwikkeling en is er op den duur maar één groep die er voordeel van heeft: corrupte douaniers, mensensmokkelaars, louche uitzendbureautjes, pandjesmelkers, exploitanten van bedompte naaiateliers en koppelbazen. Voor hen zou een even slimme als humane immigratiepolitiek ronduit dramatisch zijn.

naar: Ralf Bodelier

uit: Intermediair, 30 september 2004

noot 1

braindrain: het wegtrekken van geleerden en intellectuelen, met name uit de ontwikkelingslanden naar de geïndustrialiseerde landen

Einde

De teksten die voor dit examen gebruikt zijn, zijn bewerkt om ze geschikt te maken voor het examen. Dit is gebeurd met respect voor de opvattingen van de auteur(s). Wie kennis wil nemen van de oorspronkelijke tekst(en), raadplege de vermelde bronnen. De Cevo is verantwoordelijk voor vorm en inhoud van dit examen.